TORRENS TESTINING RASM SUBTESTI BO‘YICHA BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KREATIV TAFAKKURINI DIAGNOSTIKA QILISH

Xamidova Gulbaxor
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Maktabgacha ta’lim kafedrasi dotsenti.

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.23972808***

Annotatsiya. *Maqolada bo‘lajak pedagoglarning kreativ tafakkurini E.P.Torrens kreativ tafakkur testining rasm (figural) subtesti yordamida diagnostika qilish masalalari yoritilgan. Testning tuzilishi, topshiriqlari, baholash ko‘rsatkichlari (ravonlik, moslashuvchanlik, originallik, detallashtirish) va o‘tkazish tartibi tavsiflangan.*

Kalit so‘zlar: *kreativ tafakkur, divergent tafakkur, Torrens testi, rasm subtesti, ravonlik, originallik, detallashtirish, diagnostika, bo‘lajak pedagog.*

Аннотация. *В статье рассматриваются вопросы диагностики креативного мышления будущих педагогов с помощью образного (фигурального) субтеста теста креативного мышления Э.П.Торренса. Описаны структура теста, задания, показатели оценки (беглость, гибкость, оригинальность, разработанность) и порядок проведения.*

Ключевые слова: *креативное мышление, дивергентное мышление, тест Торренса, образный субтест, беглость, оригинальность, разработанность, диагностика, будущий педагог.*

Abstract. *The article discusses the diagnosis of future teachers’ creative thinking using the figural subtest of E.P.Torrance’s Tests of Creative Thinking. The structure of the test, its activities, scoring indicators (fluency, flexibility, originality, elaboration) and administration procedure are described.*

Keywords: *creative thinking, divergent thinking, Torrance test, figural subtest, fluency, originality, elaboration, diagnostics, future teacher.*

Kreativlik va tanqidiy fikrlash zamonaviy ta’limning tayanch natijalari sifatida e’tirof etilmoqda [4; 5; 7]. OECD tomonidan PISA 2022 doirasida birinchi marta o‘quvchilarning kreativ tafakkuri xalqaro miqyosda baholandi va uning natijalari kreativ tafakkurni rivojlantirishda o‘qituvchi va maktab muhitining ahamiyatini ko‘rsatdi [6]. Respublikamizda pedagogik ta’lim sifatini oshirish [2] va pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish [3] vazifalari, “Ilk qadam” milliy o‘quv dasturining 3-nashrida bolaning ijodiy rivojlanishiga alohida e’tibor qaratilgani [1] bo‘lajak tarbiyachilarning kreativ tafakkurini maqsadli rivojlantirishni talab qiladi.

Har qanday rivojlantirish jarayoni ishonchli diagnostikadan boshlanadi: talabaning boshlang‘ich darajasi aniqlanmasa, individual yondashuvni loyihalash va o‘zgarishlarni o‘lchash imkonsiz. Shu bois kreativ tafakkurni baholashning ilmiy asoslangan va amalda qulay vositalarini tanlash dolzarb masala hisoblanadi. Maqolaning maqsadi — Torrens testining rasm subtestini bo‘lajak pedagoglarning kreativ tafakkurini diagnostika qilishda qo‘llash metodikasini asoslash va uning imkoniyatlari hamda cheklovlarini ko‘rsatishdir.

E.P.Torrens kreativ tafakkur testlari (Torrance Tests of Creative Thinking, TTCT) og‘zaki va rasm shakllarida mavjud. Rasm (figural) shakli ikkita parallel variantda (A va B) bo‘lib, uchta topshiriqdan iborat; har bir topshiriqni bajarish uchun 10 daqiqa, jami 30 daqiqa vaqt beriladi (1-jadval).

1-jadval. Rasm subtesti topshiriqlari

Topshiriq	**Mazmuni**	**Asosan aniqlanadigan ko‘rsatkich**

1. Rasm tuzish	Berilgan rangli shaklni (masalan, tomchi shakli) asos qilib, biror tasvir yaratish va unga nom berish	Originallik, detallashtirish, nomning ifodaliligi
2. Rasmni tugatish	10 ta tugallanmagan chiziqli shakldan tugallangan tasvirlar yaratish va nom berish	Ravonlik, originallik, erta yopilishga qarshilik
3. Takrorlanuvchi shakllar	Bir xil shakllardan (A variantida — juft chiziqlar, B variantida — doiralar) iloji boricha ko‘p turli tasvir yaratish	Ravonlik, moslashuvchanlik, originallik

Testning klassik baholash tizimida to‘rt asosiy ko‘rsatkich ajratiladi (2-jadval). Keyinchalik ishlab chiqilgan soddalashtirilgan baholash tizimida bularga nomlarning abstraktligi va erta yopilishga qarshilik ko‘rsatkichlari hamda bir qator “ijodiy kuchli tomonlar” qo‘shilgan.

2-jadval. Rasm subtestining asosiy ko‘rsatkichlari va ularning pedagogik talqini

Ko‘rsatkich	**Nima o‘lchanadi**	**Bo‘lajak tarbiyachi faoliyatidagi namoyon bo‘lishi**
Ravonlik	Ma’noli javoblar soni	Bir pedagogik vaziyat uchun bir nechta yechim variantini tez ishlab chiqish
Moslashuvchanlik	Javoblarning turli kategoriyalarga mansubligi	Nostandart vaziyatda fikrlash yo‘nalishini o‘zgartira olish

Originallik	Javobning tanlanmada kam uchrashi (statistik noyobligi)	Bolalar bilan ishlashning betakror usullarini topish
Detallashtirish	G‘oyani rivojlantiruvchi qo‘shimcha detallar soni	G‘oyani izchil, amalda bajariladigan mashg‘ulot loyihasiga aylantirish

Rasm subtestining muhim xususiyati — u chizish mahoratini emas, balki g‘oyalarni baholaydi: tasvirning badiiy sifati, chiziq aniqligi yoki rang tanlash ball bermaydi. Bu talabalarning tasviriy tayyorgarligidagi farqlar natijaga ta’sirini kamaytiradi.

Dissertatsiya tadqiqotida rasm subtesti maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabalari bilan tajriba-sinovning aniqlovchi va nazorat bosqichlarida qo‘llanildi (tajriba guruhida 245, nazorat guruhida 249 nafar talaba). Diagnostika quyidagi tartibda o‘tkazildi:

- **tayyorgarlik:** test kitobchalari, oddiy qalamlar tayyorlanadi; auditoriyada tinch, baholovchi bo‘lmagan muhit yaratiladi; ko‘rsatma “bu imtihon emas, qiziqarli topshiriq” ruhida beriladi;
- **o‘tkazish:** har bir topshiriqqa qat’iy 10 daqiqa ajratiladi; vaqt tugashi oldindan ogohlantiriladi; topshiriqlar orasida izoh berilmaydi;
- **parallel variantlar:** aniqlovchi bosqichda A, nazorat bosqichida B varianti qo‘llanilib, topshiriqni “eslab qolish” ta’siri kamaytiriladi;
- **baholash:** ishlar ikki mustaqil baholovchi tomonidan tekshiriladi, kelishmovchilik holatlari birgalikda muhokama qilinadi;
- **natijalarni talqin qilish:** ko‘rsatkichlar bo‘yicha ballar talabaning “kreativ rivojlanish yo‘l xaritasi”ga kiritiladi va individual topshiriqlarni tanlashda foydalaniladi.

Test natijalari yagona mezon sifatida qaralmadi: ular N.A.Muslimovning pedagogik kreativlik darajalari modeliga asoslangan to‘rt komponentli mezon-ko‘rsatkichlar tizimi, 20 ko‘rsatkichli pedagogik kuzatuv protokoli va 24 bandli motivatsion-shaxsiy anketa bilan birgalikda tahlil qilindi. Kompleks diagnostika natijalariga ko‘ra, tajriba guruhida kreativ kompetentlikning yuqori darajasidagi talabalar ulushi 24 foizdan 43 foizga oshdi, nazorat guruhida esa deyarli o‘zgarmadi (21 foiz); farqning statistik ishonchliligi Styudent mezoni bilan tasdiqlandi (7,58 > 1,96).

Rasm subtestining afzalliklari: tildan kam bog‘liqligi; guruhda o‘tkazish qulayligi va qisqa vaqt talab qilishi; parallel variantlar mavjudligi tufayli dinamikani o‘lchash imkoniyati; bo‘lajak tarbiyachilar uchun tasviriy faoliyat bilan tabiiy bog‘liqligi. Shu bilan birga, test talabaning o‘zi ham kelgusida bolalar ijodini tahlil qilishda foydalanishi mumkin bo‘lgan mezonlar bilan tanishtiradi.

Cheklovlar ham mavjud. Birinchidan, test kreativ tafakkurning faqat divergent komponentini o‘lchaydi; motivatsiya, pedagogik vaziyatda qo‘llay olish va refleksiya kabi tomonlar qamrab olinmaydi. Ikkinchidan, originallik ko‘rsatkichi tanlanma me’yorlariga bog‘liq bo‘lib, xorijiy me’yorlarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri qo‘llash noto‘g‘ri xulosaga olib kelishi mumkin. Uchinchidan, baholashda subyektivlik xavfi bor, shuning uchun baholovchilar tayyorgarligi talab etiladi [10]. To‘rtinchidan, tasviriy faoliyat bilan shug‘ullangan guruhda “mashq ta’siri” paydo bo‘lishi ehtimoli bor; buni nazorat guruhining ham amaldagi dastur bo‘yicha tasviriy faoliyatni o‘rganishi va parallel variantlarning qo‘llanilishi qisman kamaytiradi.

Tavsiyalar

- oliy pedagogik ta’lim muassasalarida talabalarning kreativ tafakkurini semestr boshi va oxirida Torrens testining rasm subtesti bilan diagnostika qilishni joriy etish;
- testni yagona vosita sifatida emas, balki kuzatuv protokoli, anketa, portfolio va pedagogik vaziyatli topshiriqlar bilan kompleks qo‘llash;

- o‘zbek tilidagi talabalar tanlanmasi uchun originallik ko‘rsatkichining mahalliy me’yorlarini ishlab chiqish;
- baholovchi o‘qituvchilar uchun qisqa o‘quv kursi tashkil etish va har bir ishni kamida ikki baholovchi tekshirish tartibini o‘rnatish;
- test natijalarini talabaning individual rivojlanish rejasi va topshiriqlar murakkabligini tanlashda qo‘llash;
- og‘zaki subtest va javoblarni avtomatik baholash vositalaridan [12] foydalanish imkoniyatlarini keyingi tadqiqotlarda o‘rganish.

XULOSA

Torrens testining rasm subtesti bo‘lajak pedagoglarning kreativ tafakkurini — ravonlik, moslashuvchanlik, originallik va detallashtirish ko‘rsatkichlari orqali — ilmiy asoslangan tarzda diagnostika qilish imkonini beradi. Uning tildan kam bog‘liqligi, guruhda qisqa vaqtda o‘tkazilishi va parallel variantlarga ega ekani tajriba-sinov ishlarida dinamikani o‘lchash uchun qulay. Shu bilan birga, test kreativ kompetentlikning faqat bir tomonini aks ettiradi, shuning uchun u kuzatuv, anketa va portfolio bilan birga kompleks diagnostika tizimining tarkibiy qismi sifatida qo‘llanilishi lozim. Diagnostika natijalari o‘quv jarayonini individuallashtirish va tuzatish uchun asos bo‘lgandagina o‘z vazifasini to‘liq bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’limning “Ilk qadam” milliy o‘quv dasturi. Uchinchi nashri. – Toshkent, 2026. – 143 b.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni. 2025-yil 28-aprel, PF-73-son // www.lex.uz.

3. Vincent-Lancrin S., González-Sancho C., Bouckaert M. et al. Fostering Students’ Creativity and Critical Thinking: What it Means in School. – Paris: OECD Publishing, 2019.

4. Lucas B., Spencer E. Teaching Creative Thinking: Developing learners who generate ideas and can think critically. – Carmarthen: Crown House Publishing, 2017.

5. Said-Metwaly S., Van den Noortgate W., Kyndt E. Approaches to measuring creativity: A systematic literature review // Creativity. Theories – Research – Applications. – 2017. – Vol. 4(2). – P. 238–275.

6. Kim K.H. The Torrance Tests of Creative Thinking – Figural or Verbal: Which one should we use? // Creativity. Theories – Research – Applications. – 2017. – Vol. 4(2). – P. 302–321.

7. Reiter-Palmon R., Forthmann B., Barbot B. Scoring divergent thinking tests: A review and systematic framework // Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts. – 2019. – Vol. 13(2). – P. 144–152.

8. Khushbakov B.Kh. Methodology of creative competence development of future primary class teachers // Science and Innovation. – 2023. – Vol. 2, Issue 7. – DOI: 10.5281/zenodo.8134929.

9. Xamidova G. Tasviriy faoliyat mashg‘ulotlarida kreativ kompetentlikni baholash mezonlari // Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida. – B. 231–237. – DOI: 10.5281/zenodo.15732045.